

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

**OĞUZ TOPLUMUNDA KİMLİK, KİŞİLİK VE İKİSİ ARASINDAKİ
İLİŞKİ: DEDE KORKUT KİTABI
BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Behram HASANOV

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Anabilim Dalı.

<https://orcid.org/0000-0002-0717-173X>

behram79@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16 Mart 2019/ 16 March 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 7 Mayıs 2019 / 7 May 2019

Yayın Tarihi / Published: 19 Temmuz 2019/ 19 July 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: 53-74

Öz

Bu çalışma *Dede Korkut Kitabı*'ni kimlik ve kişilik bağlamında ele almakta, söz konusu eserde toplumsal kimlik ile bireysel kişilik arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu, Oğuz kahramanlarının sahip olduğu kişiliğin hangi toplumsal kimlik özelliklerine bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Oğuz toplumunda bireylerin kişilik özelliklerinin şekillenmesi ve sürdürülebilmesi için nasıl bir sosyal yapının ve toplumsal mekanizmanın hâkim olduğu incelenmektedir.

Oğuz kahramanlarının sergiledikleri erdemli kişilik özellikleri onların kişilikleri ile ilgili olduğu kadar, toplumsal kimlikleriyle de yakından bağlantılıdır. Oğuz toplumunda bireyler bir erdemli kişilik özelliğinin sadece iyi ve değerli olduğunu öğrenmekle kalmıyorlar, aynı zamanda o kişilik özelliğini somut olarak gözlemleyebiliyorlar. Dahası kendilerinden de aynı erdemli kişiliği sergilemeleri beklenmektedir. Bu kişiliği sergilemek, pratiğe dökmek için toplum kendilerine fırsatlar sunmaktadır. Hatta sadece fırsatlar sunmakla da kalmamakta, toplum erdemli kişilik sergileyenleri ödüllendirmektedir. Bütün bunlar Oğuz toplumunda kalıplaşmış bir sosyal ilişkiler ağı sayesinde gerçekleşmekte, söz konusu ilişkiler ağı varlığını sürdürdüğü müddetçe erdemli kişi ve kişiliklerin yetişmesi için de uygun şartlar varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Oğuz Toplumunu, *Dede Korkut Kitabı*, Kimlik, Kişilik

Identity and Personality in Oghuz Society and the Relationship Between These Two: An Evaluation in the Context of the Dede Korkut Book

Abstract

This study deals with Dede Korkut Book in the context of identity and personality. The study tries to determine the relationship between the social identity and the individual personality in the Book of Dede Korkut, and the social identity characteristics of the personality of the Oghuz heroes. At the same time, it is examined how a social structure and social mechanism dominate in order to shape and sustain the personality traits of individuals in Oghuz society.

The virtuous personality traits displayed by the Oghuz heroes are closely related to their personalities as well as their social identity. In Oghuz society, individuals not only learn that a virtuous personality trait is only good and valuable, but they can also observe that personality trait in concrete terms. Moreover, they are expected to exhibit the same virtuous personality. The community offers opportunities for them to exhibit and to practice this personality. It does not only offer opportunities, but also rewards those who exhibit virtuous personality. All of these are realized through a conventional social relations network in Oghuz society, and as long as the network of relations continues to exist, appropriate conditions exist for the development of virtuous persons and personalities.

Key Words: Sociology, Oghuz Society, Dede Korkut Book, Identity, Personality

GİRİŞ

Dede Korkut Kitabı Türkiye’de üzerine en fazla araştırma yapılmış eserlerden biridir. Onunla ilgili bugüne kadar kaleme alınan akademik incelemeler gözden geçirildiğinde ağırlıklı olarak Türkoloji araştırmaları bağlamında ele alındığı görülmektedir. *Dede Korkut Kitabı*’nı Oğuzların toplumsal kimliğinin anlaşılması açısından inceleyen hatırı sayılır bir araştırma bulmak kolay değildir. Özellikle de Oğuzlarda bireylerin kişiliği ile toplumsal kimlik arasındaki ilişkileri ele alan bir araştırmaya rastlayamadık. Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki bazı kahramanların kişilik özelliklerini inceleyen araştırmalar mevcut olsa da¹, bu kişilik özellikler toplumsal kimlik ile ilişkisi yeteri kadar kurulmadan, yalıtılmış olarak ele alınmaktadır.

Son yıllarda *Dede Korkut Kitabı* değer eğitimi bağlamında da inceleme konusu olmaktadır². Fakat bu araştırmalarda da değerler adeta toplumsal kimlikten soyutlanarak ele alınmakta, o değerlerin kaynaklandığı ve somutlaştığı kimlik üzerinde yeteri kadar durulmamaktadır.

Bu çalışma *Dede Korkut Kitabı*’nı kimlik ve kişilik bağlamında ele almaktadır. Daha açık şekilde söylemek gerekirse, çalışma *Dede Korkut Kitabı*’nda toplumsal kimlik ile bireysel kişilik arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu, Oğuz kahramanlarının sahip olduğu kişiliğin hangi toplumsal kimlik özelliklerine bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Oğuz toplumunda bireylerin kişilik özelliklerinin şekillenmesi ve sürdürülebilmesi için nasıl bir sosyal yapının ve toplumsal mekanizmanın hâkim olduğu incelenmektedir. Bu yaklaşımın, daha bütüncül bir bakış açısı sunarak medeniyetimizin kodlarını kendinde barındıran en önemli eserlerden biri olan *Dede Korkut Kitabı*’nı anlamak için bize daha fazla avantaj sağlayacağı kanaatindeyiz.

1 Bk. Umay Günay, “Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili”, *Milli Folklor* 37 (1998): 3-12.; Behiye Köksel, “*Dede Korkut Kitabı*’nda Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2012): 73-88.

2 Bk. Murat Özbay – Esra Karakuş Tayşi, “Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1/1 (2011): 21-31.; Handan Deveci v.dğr., “Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/46 (Yaz 2013): 294-321., erişim: 3.03.2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70492>.

Çalışma *Dede Korkut Kitabı*'ndan hareketle, öncelikle Oğuzlarda toplumsal kimliğin, üzerine kurulu olduğu bilgi ve varlık anlayışını inceleyerek Oğuzların anlam dünyasını ortaya koymaya çalışmaktadır. Daha sonra Dede Korkut Hikâyeleri'nin kahramanlarında en fazla öne çıkan ve aslında Oğuz toplumunun anlam dünyasının bir yansıması olan kişilik özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. En sonda da *Dede Korkut Kitabı*'ndan hareketle Oğuz toplumunun kendi üyelerindeki erdemli kişilik özellikleri meydana getirme ve sürdürme mekanizmaları incelenmiştir.

1. OĞUZ KİMLİĞİNİN ÜZERİNE KURULU OLDUĞU ANLAM DÜNYASI: BİLGİ VE VARLIK TASAVVURU

Dede Korkut Kitabı bir toplumun-Oğuzların kolektif kültür bilincini yansıtmaktadır. Dolayısıyla Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Oğuzların toplumsal-kültürel hayatını anlamak, böylece medeniyetimizin üzerine kurulu olduğu temelleri belli ölçüde tespit etmek mümkündür.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden anlaşıldığı üzere Oğuz toplumunda gerçek otorite iktidar ve güçten ziyade bilgeliktir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal yönetimin başındaki hanlar ve beyler de dâhil olmak üzere Oğuz toplumu müşkül bir durumla karşılaştığında bilge kişi olarak bilinen Korkut Ata'ya danışmayınca yapmazlardı. "Her ne ki buyursa kabul ederlerdi. Sözüünü tutup tamam ederlerdi"³. Dede Korkut'un bilgeliğinin dört tür bilgi kaynağına dayandığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki vahye dayalı bilgidir. Dede Korkut işlere Allah'ın adı ile başlanması gerektiği, takdir-i ilahi, kaza kader vb. konularda dini bilgiler vermektedir. O aynı zamanda, oldukça hareketli bir hayatın hâkim olduğu Oğuz toplumuna sık sık dünyanın gelip geçilen, "gelimli gidimli", "son ucu ölümlü" olduğunu hatırlatmaktadır.

Dede Korkut'un bilge oluşunu sağlayan ikinci bilgi kaynağı ilhamdır. "Ne derse olurdu. Türlü haber söylerdi. Hak Teâla onun gönlüne ilham ederdi"⁴. Anlaşıldığı kadarıyla Oğuz toplumunda ilham ile bilgi edinme sadece Dede Korkut gibi "Oğuzun tam bilicisi" olan erdem sahibi ve bilgili kişilerin mazhar olduğu bir şey olarak görülmüştür.

3 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 52. Baskı (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2015), 13.

4 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 13.

Dede Korkut'un bilge kişi olmasını sağlayan üçüncü bilgi kaynağı toplumun hayat tecrübesi ve nesiller boyunca aktarılan bilgi birikimidir. Onun toplumsal hayat tecrübesinden beslenmesi ve toplumun bilgi birikimine nüfuz etmesi bilgeliğinin önemli göstergelerinden biridir. Yüzyıllara dayanan bu bilgi birikimi sık sık Dede Korkut'un veciz deyişlerinde ifade bulmaktadır: "Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz.", "Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez.", "Gittikte yerin otlakların geyik bilir. Yeşermiş yerlerin çimenlerin! yaban eşeği bilir. Ayrı ayrı yolların izini deve bilir. Yedi dere kokularını tilki bilir"⁵.

Son olarak Dede Korkut'un bilge kişiliği için vazgeçilmez olan dördüncü bilgi kaynağı akıl ve muhakemedir. *Dede Korkut Kitabı*'nda akıl ve muhakeme genellikle karşılaşılan sorunların pratik çözümü için devreye girmektedir. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Oğuz beyleri, Beyrek'in talip olduğu kızın kardeşi Deli Karçar'ı ikna edebilmek için Dede Korkut'u yollamaya karar veriyorlar. Kızı istemeye giden Dede Korkut, Deli Karçar'ın yerine getirilemez denecek kadar zor olan bin pire talebinin pratik çözümüne akıl ve muhakeme ile ulaşmakta ve Deli Karçar'a iyi bir ders vermektedir.

Yukarıda Dede Korkut'un bilgeliğinin kaynağı olarak nitelediğimiz bilgi kaynaklarının Oğuz toplumu açısından da muteber addedildiği görülmektedir. Örneğin, Oğuz toplumunda Allah ile insan arasında iletişim kanallarının açık olduğuna inanılmakta, özellikle duanın gücüne büyük önem atfedilmekte, Dede Korkut Hikâyeleri'nde sık sık duanın gücü ile nice zor durumların üstesinden gelinmektedir. Oğuz beyleri her muharebeden önce iki rekât namaz kılmakta, Hz. Peygamber'e salavat getirmekte ve dua etmektedirler. Bunun yanında nesilden nesle aktarılan bilgi birikimine itimat gösterilmektedir. Oğuz beylerinden Kazan Bey, oğlu Uruz'un on altı yaşına gelmesine rağmen henüz kahramanlık göstermediğini, kendini kanıtlamadığını üzülen söylediğinde, Uruz'un verdiği cevap önemlidir. "Hüneri oğul babadan mı görür öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm ne öğreneyim." Kazan Bey'in "A beyler Uruz güzel söyledi"⁶ diyerek karşılık vermesi Oğuz toplumunda

5 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14, 15.

6 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 102-103.

sürekliliği de sağlayan, kuşaklararası bilgi aktarımına verilen öneme işaret etmektedir. Fakat bu, hayatla baş ederken akla ve bireysel muhakemeye önem verilmediği anlamına gelmemelidir. Örneğin Oğuz yiğitlerinden hem Boğaç hem de Kan Turalı farklı zamanlarda boğa ile yaptıkları dövüşü akıl ve muhakeme sayesinde kazanmaktadırlar. “Kemal sahibi” bir yiğit olduğu belirtilen Kan Turalı’nın “bu dünyayı erenler akılla bulmuşlardır”⁷ sözü Oğuz toplumunda adeta genel kabul görmüş bir tabir olarak dile getirilmektedir.

Oğuz toplumunda muteber görülen bilgi kaynaklarının tespit edilmesi, söz konusu toplumun varlık anlayışını ve anlam dünyasını kavrayabilmemiz açısından oldukça önemlidir. Nitekim varlık anlayışı ile bilgi anlayışı arasında bir uyum bulunmakta ve onlardan hareketle bireyin ve toplumun anlam dünyasıyla ilgili bir fikir edinmek mümkün olabilmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri’nden anlaşılacağı üzere varlık Oğuzlarda parçalı, birbirinden kopuk ve bağımsız olarak değil, bir bütün olarak görülmektedir. Bu hem fiziki âlemin kendi içinde bütünlüğü, hem de fiziki âlem ile metafizik âlem arasındaki bütünlük açısından geçerlidir. Örneğin fiziki âlemin bütünlüğü açısından baktığımızda Dede Korkut Hikâyeleri’nde insan ve doğa birbirinden ayrı ve karşılıklı mücadele içinde bulunan varlıklar olarak değil, tam tersine bir bütünün parçaları olarak ele alınmaktadır. Oğuz toplumu kendisini doğanın diğer unsurları ile bütünlük olarak görmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde bununla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır. Evi yağmalanan Salur Kazan yurdunda ne olup bittiğini anlayabilmek önce “Hak yüzünü görmüş” suyla, sonra “yüzü mübarek” kurtla, en son da “kara köpek” ile haberleşiyor⁸. Aynı şekilde annesi Boğaç’ı Kazlık dağında yaralı halde bulduğunda, oğluna Kazlık dağının ve orada bulunan hayvanların zarar verdiğini zannederek dağın suları, otları, geyikleri, aslanları ve kaplanlarına sitem etmektedir. Salur Kazan’ın oğlu Uruz da düşmanın kendisini asmak için getirdiği ağaçla konuşmakta, insanların hayatında ağacın ne kadar önemli işlevleri olduğunu anlattıktan sonra “beni sana asarlar çekme ağaç”⁹

7 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 146.

8 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 45-46.

9 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 52.

diye ağaçtan talepte bulunmaktadır. Yine Dede Korkut Hikâyeleri’nde sık sık tekrarlanan ve farklı versiyonlarda dile getirilen bir duada doğayla insan birbirleriyle organik bağı bulunan bütünlüğe varlıklar olarak zikredilmektedir. “Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölgeyi kaba ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumamasın. Kanatlarının ucu kırılmasın. Kadir seni namerde muhtaç etmesin. Koşarken ak boz atın sendelemesin.”¹⁰

Oğuz toplumunda varlık sadece duyu organlarımızla algıladığımız nesnelere sınırlı değildir. Fakat nesnelere dünyasında bulunanların hiçbir şekilde ulaşamadıkları ve bu dünyadan tamamen soyutlanmış bir metafizik âlem anlayışı da hâkim değildir. Tam tersine, fiziki âlem ile metafizik âlem arasında sürekli bir iletişim mevcuttur¹¹. Dede Korkut Hikâyeleri’nde “yücelerden yüce, kimse bilmez nice”¹² olması hasebiyle her şeye aşkın olan Tanrı, hayatın her alanında varlığı hissedilen, hayata müdahalelerde bulunan, dualara karşılık veren, “müminlerin gönlünde”¹³ olan bir Varlık olması hasebiyle de bu dünyaya içkindir. Dolayısıyla fizik ve metafizik âlem arasında adeta organik bir bağ veya bütünlük bulunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri’nden anlaşıldığı kadarıyla Oğuzların anlam dünyası yukarıda ele aldığımız bilgi ve varlık anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Daha açık şekilde ifade etmek gerekirse, Oğuzların anlam dünyasını şekillendiren şey, bir tarafta fiziki âlemin, yani doğanın ve toplum hayatının keşmekeşi ve hareketliliği, diğer tarafta da Yüce Varlığa itaattir. Dede Korkut Hikâyeleri’nin temel mesajı, bütün hareketliliğine ve keşmekeşine rağmen dünya hayatında faziletlerin ve yüce hikmetin unutulmamasıyla ilgilidir. Hareketli, savaş ve mücadelelerle dolu hikâyelerin sonunda farklı versiyonlarla tekrarlanan¹⁴

10 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 36, 98, 135, 167, 196.

11 Bk. Murat Serdar, “Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türk-İslam İnanışlarının İtikâdî Göstergeleri”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/1 (Haziran 2018): 489-513.

12 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 129, 134, 165, 195.

13 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 129, 134.

14 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 36, 58, 121, 157, 227, 238.

*“Şimdi hani dediğim bey erenler.
Dünya benim diyenler.
Ecel aldı yer gizledi.
Fani dünya kime kaldı.
Gelimli gidimli dünya.
Son ucu ölümlü dünya”*

deyişi ve yine sık sık tekrarlanan “Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın” duası bu bağlamda oldukça anlamlıdır. Savaşa veya çarpışmaya girmeden önce abdest almak, Allah’ın adını anmak, O’na sığınmak, “adı güzel Muhammed” e salavat getirmek ve iki rekât namaz kılmak yaygın davranışlardır. Dolayısıyla Dede Korkut Hikâyeleri’nde hayatla baş edebilmek ve güç kazanmak ne kadar önemliyse Yaratıcıyı unutmamak, manevi dünya ile bağını güçlü tutmak ve erdemli davranmak da en az o kadar önemli görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde ikisinden biri tercih edilmek yerine, ikisi arasında denge telkin edilmektedir. Özellikle de güç ve iktidar hiçbir zaman kendi başına bir amaç olarak görülmemekte, kahramanlarda somutlaşan erdemli kişilik özellikleri hep ön planda tutulmaktadır.

2. OĞUZLARDA TOPLUMSAL KİMLİĞİN TEZAHÜRÜ OLAN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Oğuz kahramanlarının kişilik özellikleri dikkatli bir şekilde incelendiği zaman söz konusu davranışların, Oğuz toplumunun anlam dünyasının, sahip olduğu bilgi ve varlık anlayışının bir yansıması olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla aşağıda incelenecek olan kişilik özellikleri Oğuz toplumunun anlam dünyası ile irtibatlandırılarak ve onunla birlikte değerlendirilmelidir.

Dede Korkut Kitabı’nda Oğuz yiğitlerinin çok sayıda olumlu kişilik özelliğinden bahsedilebilir. Fakat bu kişilik özelliklerinden bazıları hem eserde daha sık sık karşımıza çıkması açısından, hem de daha kapsamlı bir karakter özelliği olması açısından dikkat çekmektedir. Bu bağlamda *Dede Korkut Kitabı*’nda Oğuz yiğitlerinin davranışlarında somutlaşan yedi kişilik özelliğinden bahsetmek mümkündür. Aşağıda sıralanan bu yedi kişilik özelliğinin Oğuz beylerinde nasıl ete kemiğe büründüğünü göstermeye çalışacağız. Fakat bunun öncesinde aşağıda bahsedeceğimiz

kişilik özelliklerinin sadece erkeklerde değil, kadınlarda da yaygın şekilde görüldüğü¹⁵ söylenmelidir. Özellikle de cesurluk ve kahramanlık gibi çoğu zaman erkeklere atfedilen davranışlar Oğuz kültüründe kadınlar için de beklenen davranışlardır. Kadınlar erkeklerle at yarışı yapmakta, ok atmakta, hatta güreş yapmaktadırlar. Oğuz toplumunda genç erkeklerin evlenmeyi arzu ettikleri ideal kadın tipi cesurluk ve kahramanlıkta Oğuz beyleri ile yarışan kadındır. Bamsı Beyrek ve Kan Turalı evlenmek istedikleri kızı “ben yerimden kalkmadan o kalkmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmeli, ben hasmıma varmadan o bana baş getirmeli”¹⁶ diyerek tarif etmektedirler. Oğuzlarda kadınların zor günlerde eşlerinin yanında, onlarla omuz omuza savaşa girdiği de görülmektedir. Kazan Bey düşmana esir düşen oğlu Uruz Bey’i kurtarmak için savaşımaya gittikten bir süre sonra eşi Burla Hatun “kara aygırını çekti, sıçrayıp bindi, kara kılıcını kuşandı.” Böylece Burla Hatun “başımın tacı Kazan gelmedi”¹⁷ diyerek savaş meydanına kadar gitmekte ve kocasını yalnız bırakmamaktadır.

1.1. Büyüklere ve Ana Babaya Saygılı Olmak

Oğuz toplumunda ana baba başta olmak üzere büyüklere derin bir saygı duyulmaktadır. Büyükler yüzyıllardır biriken bilgi ve tecrübenin yeni kuşaklara aktarılması ve kuşaklar arası sürekliliğin sağlanması açısından büyük değer taşımaktadırlar. Çünkü “kız anadan görmeyince”, “oğul babadan görmeyince”¹⁸ toplumsal kimliğin ve erdemli kişilik özelliklerinin sürdürülmesi de mümkün olmamaktadır.

“Namertler”in Dirse Han’ın öz oğlu Boğaç’ı öldürmeye ikna etmek için kullandıkları yöntem büyüklerin Oğuz toplumundaki statüsü açısından dikkat çekicidir. Onlar Dirse Han’a oğlunu “aksakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti”¹⁹ diyerek şikâyet etmektedirler. Çünkü Oğuzların toplum

15 Metin Ekici, ““Dede Korkut Kitabı”nda Kadın Tipleri”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (Ankara, 19-21 Ekim 1999)*, ed. Alev Kahya Birgül, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000), 123-138.

16 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 70, 139.

17 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 118.

18 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14.

19 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 27.

değerlerine göre büyüklere karşı böyle bir saygısızlık yapmak bir babanın oğluna en ağır cezayı vermeye kadar götürecektir.

Ana Oğuzlarda özellikle saygın bir yere sahiptir ve “ana hakkı Tanrı hakkı”dır.²⁰ Aynı şekilde evlatlardan babalarının adını yüce tutmaları, onların neslini en iyi şekilde sürdürmeleri beklenmektedir. Babalara karşı saygılı olmayan evlatlar yerilmektedir: “Baba adını yürütmeyen hoyrat oğul baba belinden inince inmesi daha iyi”²¹ diyor Dede Korkut. Oğul babasının hayatta kalması için kendi canını bile feda etmeyi göze alabilmektedir. Kazan Bey düşmana esir düşmüş oğlu Uruz beyi kurtarmaya gittiğinde, Uruz bu girişimin çok tehlikeli olduğunu söyleyerek babasını geri dönmesi için ikna etmeye çalışmaktadır. Çünkü Oğuzlarda “Oğul için baba ölmek ayıp olur”²².

Ana Babalar cennete layık görülmekte, onların cennette olması arzu edilmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde sık sık tekrarlanan dualardan biri “Ak sakallı babanın yeri cennet olsun. Ak bürçekli ananın yeri cennet olsun”²³ duasıdır.

1.2. Sadakatli ve Kadirşinas Olmak

Kişiler arası ilişkilerin büyük önem taşıdığı Oğuz toplumunda söz konusu ilişkilerin sürekliliğini sağlayan en önemli kişilik özellikleri arasında sadakat ve kadirşinaslığın özel bir yeri bulunmaktadır. Birbirini seven çiftler yıllarca esirlikte bulunan sözlülerine sadık kalarak yolunu gözlemekte, yeri geldiğinde sevdiği için canlarını bile esirgememektedirler. Arkadaşları veya yakınları zor durumda veya düşman esirliğinde olanlar rahat yaşamı kendilerine reva görmemektedirler. Hangi şartlarda olursa olsun, gerektiğinde ölümü bile göze alarak arkadaşına ihanet edilmemekte, döneklik yapılmamaktadır. Bütün bunların *Dede Korkut Kitabı*’ndaki hikâyelerde çok sayıda örneklerini görmek mümkündür.

Banu Çiçek nişanlısı Beyrek’i ölüm haberi gelinceye kadar on altı yıl beklemektedir. Azrail’in Deli Dumrul’un canını alacağını duyunca hanımı Deli Dumrul’un yerine Azrail’in kendi canını almasını istemektedir. Aynı

²⁰ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 51, 202, 222.

²¹ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14.

²² Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 114.

²³ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 36, 58, 98, 167, 238.

şekilde arkadaşların ve aralarında hukuku olan herkesin birbirine sadakatli davranması ve kadirşinas bir tutum sergilemesinin de birçok örneği bulunmaktadır. Düşman esirliğinden kurtulmayı başaran Beyrek kendi yurduna döndükten sonra ilk yaptığı işlerden biri hazırlıklar yaparak esirlikteki diğer arkadaşlarını kurtarmaya gitmektir. Yine Beyrek kendisini Kazan'a karşı çıkmaya zorlayan Dış Oğuz beylerine direnmekte ve bu direnişinin bedelini kanıyla ödemektedir. Beyrek Kazan'a karşı çıkmasını isteyen Dış Oğuz beylerine şöyle cevap vermektedir²⁴ :

*“Ben Kazan’ın nimetini çok yemişim
Bilmez isem gözüme dursun
Kara koçta cins atına çok binmişim
Bilmez isem bana tabut olsun
Güzel kaftanlarını çok geymişim
Bilmez isem kefenim olsun
Alaca büyük otağına çok girmişim
Bilmez isem bana zindan olsun
Ben Kazan’dan dönmem belli bil”*

Yine düşmana esir düşen Kazan'a Oğuz'u yermesi halinde kendisini serbest bırakacaklarını söylemeleri üzerine Kazan düşmana, nakaratları “Kılıncından sapacağım yok. Kendi aslımı kendi kökümü yermem yok” diye biten bir deyişle cevap vermektedir.²⁵

1.3. Cesurluk

Oğuz toplumu çevrede bulunan toplumlara karşı hep teyakkuzda olmak durumundadır ve bu açıdan hayat Oğuz toplumu için hep mücadelelerle doludur. Böyle bir ortamda izzeti nefsinin korumanın ve mücadeleyi kazanmanın en önemli şartı cesurluktur. Muhtemelen bu nedenledir ki, cesur davranışlar sergilemek ve yiğitlik göstermek bireylerin, özellikle de erkeklerin adeta toplum üyeliğine kabul edilmesinin ön şartıdır. Bir erkek genellikle yiğit ve cesur olduğu gözlendikten sonra ona isim verilmekte, saygınlık kazanmaktadır. Dirse Han'ın oğlu 15 yaşına geldiğinde azgın bir boğayı yenerek Boğaç ismini

24 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 233-234.

25 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 218-221.

alır, yine Bay Püre'nin 15 yaşlı oğlu malları kâfirler tarafından yağmalanmış tüccarların yardımına koşarak onların malını kurtarır ve Bamsı Beyrek adını alır. Salur Kazan, oğlu Aruz yay çekip ok atmadığı, baş kesip kan dökmediği için çok tedirgindir. Fakat Oğuz toplumunda rağbet gören şey zorbalık ve kayıtsız şartsız bir güç değil, cesaret ve yiğitlik gerektiren durumlarda harekete geçmektir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde güçsüzlere güç gösterisinde bulunmak yerilmekte, metnin aslında bu tür davranış için "bid'at işlemiş"²⁶ ifadesi kullanılmaktadır. Burada dinî terminoloji kullanılması, güçsüzlere karşı güç gösterisinde bulunmanın "bid'at-i seyyie", yani dinin aslını bozma, ile aynı tutulması dikkat çekmektedir. Boğaç'a haset eden bazı kimseler yalan bilgiler vererek babası Dirse Han'ı öz oğlunu öldürmeye ikna etmeye çalıştıklarında "nerede güzel gördüyse çekip aldı, aksakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti"²⁷ diyerek şikâyette bulunuyor. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde ava çıkan ve geyiği arka ayağından okla vuran Beyrek'i kendi çadırından gözleyen Banu Çiçek yericî ifadeler kullanarak "bize erlik mi gösteriyor"²⁸ diye eklemektedir. Dolayısıyla Oğuzlarda cesurluk, yiğitlik, "baş kesmek, kan dökmek" ile kastedilen şey, bir güç gösterisi veya zorbalık değil, tam tersine genellikle gücünü zulme karşı, güçsüzleri korumak için ve cesaret gerektiren yerlerde kullanmaktır.

1.4. Yardımseverlik ve İmdada Yetişme

Oğuzlarda en yaygın olan kişilik özelliklerinden birinin yardımseverlik ve imdada yetişmek olduğu anlaşılmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde yardıma ihtiyacı olanın ve imdat isteyenin umudu olmak en yüce kişilik özelliklerinden görülmektedir. Oğuz beyleri arasında çok saygın yeri bulunan Salur Kazan sık sık "Darda kalmış yiğidin arkası. Zavallının biçarenin ümidi"²⁹ olma özellikleri zikredilerek övülmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde de Dirse Han'ın hanımı eşine "olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir" temennisiyle "aç görseñ doyur,

26 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin-Faksimile*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958), 84.

27 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 27.

28 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 68.

29 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 90, 162.

çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar”³⁰ tavsiyesinde bulunuyor. Yine Oğuz beylerinden Ters Uzamış, Egrek beyin bulunduğu konumu hak etmediğini vurgulamak için Oğuz beyleriyle ilgili toplumsal bir beklentiye dile getirmektedir: “aç mı doyurdun, çıplak mı donattın.”³¹ İmdat isteyenin imdadına yetişme ve ihtiyacı olanın yardımına koşma davranışından bir erdem ve kahramanlık olarak övgüyle bahsedilmesine Bamsı Beyrek’in soyulan tüccar kafilesine yardım ederek onların mallarını kurtardığı Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde de rastlıyoruz. Aynı şekilde Oğuz beylerinden biri savaş meydanında yardıma ihtiyacı olduğunda diğerlerinin imdada yetiştiğini, dar günde olanı yalnız bırakmadıklarını görüyoruz.

1.5. Ağzı Dualı Olmak

Dede Korkut Kitabı’nın mukaddimesi dualarla başladığı gibi, eserdeki bütün hikâyeler de dualarla bitmektedir. Dede Korkut tarafından dile getirilen bu dualara içerik açısından baktığımızda, dünya ve ahiret hayatı için iyilik ve güzelliklerin talep edildiğini, kötünden ve kötülüklerden de korunmanın istendiği görülmektedir.

Dede Korkut Kitabı’ndaki hikâyelerden de anlaşılacağı üzere Oğuz toplumunda dua yaşamın çok önemli bir parçasıdır. Her işte Allah’a sığınma ve O’ndan medet umma dualarla kelimelere dökülmektedir. Çünkü “Allah Allah demeyince işler düzelmez”³². Oğuz toplumu Dede Korkut’un bu telkinine günlük hayattan savaş meydanına kadar hayatın bütün alanlarında büyük titizlikle uymaktadır³³. Çocuk sahibi olmak isteyenler bu isteklerini dualarla kelimelere dökmektedirler. Çocuğa isim konulduğunda yine bir araya gelmekte ve dualar eşliğinde çocuğa isim verilmektedir. Savaş meydanında düşmana karşı başarılı olmak isteyen Oğuz yiğitleri dualar ederek Allah’tan yardım istemektedirler. Dualarla aynı zamanda şükür duygusu dile getirilmektedir.

30 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 34.

31 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 199.

32 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 13.

33 Kemale Yılmaz, ““Dede Korkut Destanı”nda Dua”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (2010): 144-157.; Abdurrahman Güzel, “Dede Korkut Hikâyeleri Bağlamında Dua”, *Turkish Studies*, 3/2 (Bahar 2008): 438-446.

Dirse Han, Kam Püre Bey ve Pay Piçe Bey bir çocukları olmasını istediklerinde eller kaldırıılarak dua edilir ve bu dua karşılık bulur. Yine Dirse Han'ın ve Kam Püre Bey'in çocuklarına isim konduğunda önce Dede Korkut, arkasından da Oğuz beyleri çocuk için hayır duada bulunmaktadırlar. Begil oğlu Emren kafir ordusuyla savaştığında Allah'ın yüce özelliklerini dile getirdikten sonra

*“Birliğine sığındım,
Aziz Allah hocam bana medet”*

diye dua etmektedir.³⁴ Aynı şekilde Yigenek de Allah'ın yüce niteliklerini övdükten sonra

*“Birliğine sığındım, Rabbim, Kadir Tanrı
Medet senden.
Kara elbiseli kâfire at tepiyorum,
İşimi sen yoluna koy”*

diyerek dua etmektedir.³⁵ Kısacası Oğuz toplumunda duanın gücüne olan inancın davranışlara da yansıdığı, dua ile birçok zorlukların aşıldığı görülmektedir.

1.6. Mütevazı Olmak

“Kibirlik eyleyen Tanrı sevmez”³⁶ diyen Dede Korkut mütevazı olmayı bir yaşam ilkesi olarak vazetmektedir. Oğuz toplumunda bu ilkeye büyük önem atfedildiğini görüyoruz. Oğuz toplumunun en önemli kahramanı, beyler beyi Kazan Bey düşmanlarına esir düştüğünde kendilerini öven şeyler söylerse Kazan Beyi serbest bırakacaklarını vaat ederler. Kazan Bey bu talep karşısında söylediği deyişte kendi kahramanlıklarını sıralayarak nakaratlarda “O zaman bile erim beyim diye övünmedim, övünen erenleri hoş görmedim”³⁷ diyerek düşmanlarına dahi mütevazı olmanın önemini anlatmakta, onlara örnek olmaya çalışmaktadır.

³⁴ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 195.

³⁵ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 166.

³⁶ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14.

³⁷ Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 218-220.

Oğuz beyleri kendi güçlerinin ötesinde, her zaman nihai güç olarak Tanrı'nın gücüne güvenmektedirler. Savaşlarda sık sık “sana sığındım aziz Allah'ım bana yardım et” benzeri ifadeler kullanılmaktadır. Oğuz yiğitleri olağanüstü bir kahramanlık sergilediklerinde bunu kendilerinden değil, Tanrı'dan biliyorlar. Bu nedenledir ki, halka zulmeden dev yaratık Tepegöz'ü öldürmek için giden Basat, Tepegöz'ün kendisine kurduğu tuzaklardan her kurtulduğunda, onun “kurtuldun mu” sorusuna karşılık her defasında “Tanrım kurtardı” diye cevap vermektedir.

1.7. Merhamet ve Affedicilik

Oğuz yiğitleri çok iyi birer savaşçı oldukları kadar aynı zamanda yufka yürekli, merhametli ve affedici insanlardırlar. Sadece kadınlar değil, erkekler de üzücü olaylar karşısında gözyaşı dökmekte, acı ve hüznün veren şeyler karşısında katı kalpli davranmamaktadırlar. Dede Korkut Hikâyeleri'nde arkadaşlarının ve yakınlarının ölüm haberini alan Oğuz beylerinin hüznülenerek ağladıklarını anlatan birçok sahne bulunmaktadır. Oğuz yiğitleri sadece günlük hayatın akışı içinde değil, savaş meydanında da aynı merhameti ve affediciliği sergilemektedirler. Kazan evini yağmalayan ve bütün ailesini esir alan düşmanla savaştığında bile sadece kendisiyle savaşanlarla savaştı, “kaçanı kovalamadı, aman dileyeni öldürmedi”³⁸. Aynı şekilde, Beyrek düşman esirliğindeyken onun nişanlısı Banu Çiçekle evlenmek için, Beyrek'in gömleğini kana bulayarak herkesi onun öldüğüne inandıran Yalancı oğlu Yaltacuk, esirlikten dönen Beyrek'ten af dilediğinde bütün yaşananlara rağmen Beyrek kendisini affetmektedir. Yine Dış Oğuz beyi Aruz, İç Oğuz'un beyler beyi Kazan'ın en gözde yiğitlerinden Beyrek'i, kendisiyle birlikte Kazan Bey'e karşı gelmediği için öldürdükten sonra, İç Oğuz ve Dış Oğuz beyleri savaş meydanına çıkarlar. Fakat Dış Oğuz'u savaş meydanında mağlup eden Kazan Bey sadece Beyrek'i öldüren Aruz'dan intikam alarak, af dileyen diğer Dış Oğuz beylerini affeder.

38 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 58.

2. OĞUZ TOPLUMUNUN ERDEMLİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ SÜRDÜRME MEKANİZMASI

Dede Korkut Kitabı'ndan hareketle, Oğuz toplumunda erdemli kişilik özelliklerinin varlığını sürdürmesi ve yeni kuşaklarda da meleke ve karakter haline gelebilmesi için üç ana kural uygulandığı tespit edilebilir. 1. Erdemli kişilik özelliklerinin gözlemlenebilir ve uygulanabilir bir şey olması 2. Erdemli kişiliğin toplumsal bir beklenti olması 3. Erdemli kişiliğin ödüllendirilmesi

2.1. Erdemli Kişiliğin Gözlemlenebilir ve Uygulanabilir Bir Şey Olması

Oğuz toplumunda toplumsal-kültürel hayatın sürekliliği büyük ölçüde kişiler arası ilişkilere dayanmaktadır. “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez”³⁹. Bilgi, birikim, değer, erdem, davranış; bütün bunlar kuşaktan kuşağa soyut, yazınsal ve sözel olarak aktarılmaktan ziyade, kişiler arası ilişkilerle aktarılmaktadır. Bu bağlamda toplumsal-kültürel kimliğin kişiler arası ilişkilerden arındırılmış ve kişisizleştirilmiş bir ortamda aktarılması söz konusu değildir. Dede Korkut'un “misafiri gelmeyen kara evler yıkılsa daha iyi”⁴⁰ sözünden de anlaşılacağı üzere Oğuz toplumunda cemaat yapısını güçlendiren unsurlara büyük önem verilmektedir. Oğuzlarda sık sık yemekler toplu şekilde yenmekte, ikramlar toplu şekilde yapılmakta, ava topluca çıkılmakta, dualar toplu şekilde yapılmaktadır. Sonuç itibariyle cemaat yapısının ve yüz-yüze ilişkilerin oldukça güçlü şekilde varlığını sürdürdüğü böyle bir ortamda erdemli kişilik de günlük yaşamda kişiler arası ilişkilerde somutlaşan, bu nedenle de gözlemlenebilen bir şey haline gelmektedir. Toplumun kişilerarası ve yüz yüze ilişkiler üzerine kurulu olması erdemli kişiliği gözlemlenebilir olmanın ötesinde, aynı zamanda yeni kuşaklar için uygulanabilir kılmaktadır. Bu durum bireylere erdemli davranışları yapma ve yapı yapı bir meleke haline getirme fırsatı tanımaktadır.

Dolayısıyla erdemli davranış toplumdaki bireylerin gözlemleyerek, rol model olarak ve etkilenecek öğrendikleri, bunun da ötesinde buldukları toplumsal ortamda uygulama fırsatı buldukları tutum ve davranışlardır.

39 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14.

40 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 14.

Bireyler cesur olmanın, ağız dualı olmanın, yardımsever olmanın, merhametli olmanın, mütevazı olmanın, büyüklere saygılı olmanın, kadirşinas olmanın nasıl bir şey olduğunu bizzat görerek, gözlemleyerek, etkilenecek öğrenmektedirler. Aynı zamanda bu erdemli davranışları tekrar tekrar yaparak meleke haline getirebilecekleri bir toplumsal ortamda bulunmaktadırlar.

2.2. Erdemli Kişiliğin Toplumsal Bir Beklenti Olması

Oğuzlarda bireylerin erdemli tutum ve davranışlarda bulunması yönünde yoğun bir toplumsal beklenti olduğu görülmektedir. Bu beklentinin erdemli kişilik sergilemede önemli bir payı olduğuna şüphe yoktur. Söz konusu beklentinin Dede Korkut Hikâyeleri'nin bazı yerlerinde örtük, bazı yerlerinde de açık şekilde ifade edildiği görülmektedir. "Namertler" in, Dirse Han'ı öz oğlu Boğaç'ı öldürmeye ikna etmek için söz konusu toplumsal beklentiye de kullanmaya çalışmaları, bu beklentinin bireyler üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir: "senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı, kırk yiğidini yanına aldı, kudretli Oğuz'un üstüne yürüyüş etti, nerede güzel ortaya çıktıysa çekip aldı, ak sakallı ihtiyarın ağzına sövdü, ak bürçekli kadının sütünü çekti, akan duru sulardan haber geçer, çapraz yatan Ala Dağ'dan haber aşar, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, Dirse Han'ın oğlu böyle görülmemiş şey yapmış derler, gezdiğinden öldüğün daha iyi olur"⁴¹.

Erdemli kişilikle ilgili toplumsal beklentiye bazen Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki diyaloglardan, bazen de yapılan dualardan anlamak mümkün olmaktadır. Bay Püre Bey'in oğlunun ad koyma töreninde Dede Korkut'un delikanlı için yaptığı dua⁴² aynı zamanda bireylerle ilgili bazı toplumsal beklentilerin de dile getirilmesidir:

*"Ak sancak kaldırıncı, Müslümanlar arkası olsun
Karşı yatan kara karlı dağlardan aşar olsa
Allah Taala senin oğluna aşıt versin
Kanlı kanlı sulardan geçer olsa geçit versin
Kalabalık kafire girince
Allah Taala senin oğluna fırsat versin."*

41 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 27.

42 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 67.

Eserin bir başka yerinde, Kanglı Koca oğlu Kan Turalı hikâyesinde de erdemli kişiliğin toplumsal bir beklenti olduğunun açık işaretlerini görmekteyiz. Oğlu Kan Turalı'nın tarif ettiği nitelikte bir kız bulmak için çıktığı yolculuktan dönen Kanglı Koca, Kan Turalı'ya gerçekleri anlatır. Oğluna istediği niteliğe sahip bir kız bulduğunu, fakat o kızın almak için "hüner" gerektiğini söyler. Kızın sadece özel olarak beslenen üç canavarı öldürebilene verileceğini, mağlup olanın cellatlar tarafından öldürüleceğini anlatır. "Kan Turalı der: Baba bu sözü sen bana dememeliydin, mademki dedin, elbette varmalıyım, başıma kakınç, yüzüme dokunç olmasın"⁴³. İşinin çok zor olduğunu söyleyerek kendisini yolundan döndürmeye çalışan babasına Kan Turalı'nın verdiği cevap⁴⁴ bu bağlamda önemlidir: "Kan Turalı kızdı der:

*Ne söylüyorsun, ne diyorsun canım baba
Bu kadar işten korkan yiğit mi olur
Alp ere korku vermek ayıp olur"*

2.3. Erdemli Kişiliğin Ödüllendirilmesi

Oğuz toplumunda erdemli kişiliğin varlığına süreklilik kazandıran üçüncü kuralın erdemliliğin ödüllendirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Oğuzlarda erdemli kişilik özellikleri ile bilinen kişiler toplumda önemli statüler kazanmakta, saygı görmektedirler. Kazan Bey'in divanında Uşun Koca oğlu Eğrek ile Ters Uzamış adlı iki Oğuz yiğidinin arasında geçen diyalogdan bunu açıkça anlamak mümkündür. Kazan Bey'in divanına istediği zaman katılan ve canının istediği gibi Kazan'a en yakın yerde, onun önünde oturan Uşun Koca oğlu Eğrek'e, Ters Uzamış "Bre Uşun Koca oğlu, bu oturan beyler her biri oturduğu yeri kılıcı ile ekmeği ile almıştır. Bre sen baş mı kestir, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı donattın"⁴⁵ diyerek eleştirmektedir.

Eserin çeşitli yerlerinde sık sık erdemli davranışın ödüllendirildiğini görmek mümkündür. Dirse Han, oğlunun soyulan tüccarların imdadına koşarak onların gasp edilen mallarını eşkıyalardan geri aldığını duyunca,

43 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 141.

44 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 142.

45 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 199.

oğlunun bu erdemli davranışını kutlamak için Oğuz beylerine toplayarak onlara sofra kurmakta, Dede Korkut'u oğluna ad koymak için çağırmakta ve arkasından da dua edilerek hep beraber ava çıkılmaktadır.

Yine Dirse Han'ın Oğlu cesur bir davranış sergileyerek üstüne gelen boğayla korkusuzca dövüşerek onu yendiğinde, Oğuz beyleri gelip oğlanın başına toplanırlar ve aferin derler. “Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, beraberinde alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin taht alıversin dediler”⁴⁶. Oğlanı babasına götüren Dede Korkut Dirse Han'dan oğlunu ödüllendirmesini istiyor⁴⁷.

*“Hey Dirse Han beylik ver bu oğlana
Taht ver erdemlidir
Boynu uzun cins at ver bu oğlana
Biner olsun hünerlidir
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana
Etlük olsun hünerlidir
Develerden kızıl deve ver bu oğlana
Yük taşıyıcı olsun hünerlidir
Altın başlı otağ ver bu oğlana
Gölge olsun erdemlidir
Omuzu kuşlu cübbe elbise ver bu oğlana
Giyer olsun hünerlidir.”*

Dede Korkut'un talebi üzerine Dirse Han da oğluna beylik ve taht vererek erdemli davranışını ödüllendirmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde buna benzer çok sayıda örnek bulunabilir. Erdemli tutum ve davranışın ödüllendirilmesinin toplumda erdeme dayalı kimliğin sürdürülmesi açısından büyük işleve sahip olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek.

46 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 25.

47 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 26.

SONUÇ

Dede Korkut Kitabı toplum-birey ilişkileri konusunda bize çok önemli birkaç hususu öğretmektedir. Öncelikle toplumun sahip olduğu bilgi ve varlık anlayışı o toplumun kimliğini şekillendirdiği gibi, toplum üyelerinin davranışlarını da büyük ölçüde belirlemektedir. Bu bağlamda Oğuz kahramanlarının sergiledikleri erdemli kişilik özellikleri onların kişilikleri ile ilgili olduğu kadar, toplumsal kimlikleriyle de yakından bağlantılıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse, bir toplumda ‘ağzı dualı olma’nın yerleşik bir davranış olabilmesi duanın muhatabının olduğuna ve duanın karşılık bulmasının imkânına ilişkin genel toplumsal bir kabulle makul hale gelmektedir. Elinde güç bulunmasına rağmen, tevazu göstermek ve merhametli olmak, sahip olduğu gücü imdada koşma, zalimlerle savaşıma vb. durumlar için kullanma erdeminin birey tarafından içselleştirilmesi, yüce bir güç karşısında sorumluluk taşıdığına dair kolektif bir bilinçle mümkün hale gelir. Büyüklere saygı, kuşaktan kuşağa aktarılan hayat tecrübesinin değerli olduğuna ve o tecrübenin taşıyıcılarının saygınlığı hak ettiğine ilişkin genel toplumsal inanç sayesinde anlam kazanmaktadır. Kısacası, toplumsal kimlik tarafından desteklenen, toplumun anlam dünyası ile uyum içerisinde olan davranışların bireyler açısından anlamlı bulunması ve içselleştirilmesi ihtimali oldukça yüksektir.

Dede Korkut Kitabı’ndan öğrendiğimiz bir diğer önemli husus da bir toplumun sahip olduğu soyut değerleri, sadece o değerleri somutlaştıran ve sürdürme mekanizmaları geliştiren toplumsal yapı sayesinde muhafaza edebileceğidir. Toplumda var olan bir değer, bireye makul gözükmese, büyük ölçüde o değer toplumsal hayatta somut bir şekilde var olup olmadığına bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla erdemli kişiliğin önemli ve değerli olduğuna inanan bireylerin bu inancı, erdemli kişilik özelliklerinin toplumda, günlük yaşamda gözlemlenebilir olması sayesinde kendileri için makul hale gelmektedir. Sosyolojik bir formülasyonla söylemek gerekirse değerler toplumsal yapı tarafından desteklendiği zaman varlığını sürdürebilmekte, aksi takdirde toplum üyelerinin gözünde makullüğünü kaybetmektedir. Oğuz toplumunda bireyler bir erdemli kişilik özelliğinin sadece iyi ve değerli olduğunu öğrenmekle kalmıyorlar, aynı zamanda o kişilik özelliğini somut olarak gözlemleyebiliyorlar. Dahası

kendilerinden de aynı erdemli kişiliği sergilemeleri beklenmektedir. Bu kişiliği sergilemek, pratiğe dökmek için toplum kendilerine fırsatlar sunmaktadır. Hatta sadece fırsatlar sunmakla da kalmamakta, toplum erdemli kişilik sergileyenleri ödüllendirmektedir. Bütün bunlar Oğuz toplumunda kalıplaşmış bir sosyal ilişkiler ağı sayesinde gerçekleşmekte, söz konusu ilişkiler ağı varlığını sürdürdüğü müddetçe erdemli kişi ve kişiliklerin yetişmesi için de uygun şartlar varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Deveci, Handan – Belet, Dilek – Türe Hatice. “Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Değerler”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/46 (Yaz 2013): 294-321., erişim: 3.03.2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70492>.

Ekici, Metin. ““Dede Korkut Kitabı”nda Kadın Tipleri”. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (Ankara, 19-21 Ekim 1999)*. Ed. Alev Kahya Birgül. 123-138. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I. Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. 52. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2015.

Günay, Umay. “Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili”. *Milli Folklor* 37 (1998): 3-12.

Güzel, Abdurrahman. “Dede Korkut Hikâyeleri Bağlamında Dua”. *Turkish Studies*, 3/2 (Bahar 2008): 438-446.

Köksel, Behiye. “Dede Korkut Kitabı’nda Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2012): 73-88.

Özbay, Murat – Karakuş Tayşi, Esra. “Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1/1 (2011): 21-31.

Serdar, Murat. “Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türk-İslam İnanışlarının İtikâdi Göstergeleri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/1 (Haziran 2018): 489-513.

Yılmaz, Kemale. ““Dede Korkut Destanı”nda Dua”. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (2010): 144-157.

